

82. Genel Hatlarıyla Fransız Çeviri Tarihine Yeniden Bakış - Yazımsal Çeviri Ve Çeviri Yaklaşımları¹

Nazik GÖKTAŞ²

APA: Göktaş, N. (2024). Genel Hatlarıyla Fransız Çeviri Tarihine Yeniden Bakış - Yazımsal Çeviri ve Çeviri Yaklaşımları. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö14), 1453-1470. DOI: 10.29000/rumelide.1456106.

Öz

Bu çalışmanın amacı, çeviri etkinliklerinin en eski dönemlerden günümüze kadar geçirdiği evreleri genel, tarihsel ve bütünsel bir bakış açısı ile yeni veriler ışığında incelemektir. Bir başka söylemle 20 yıl önce yapılan bir çalışmayı güncellemektir. Özellikle Orta Çağ ve 20. yüzyıl kapsayan sürede, Fransa'ya dair çeviri tarihine yıllar sonra bir kez daha tarihsel açıdan bakmaktır. Çeviribilim alanının gelişimi boyunca çeviri tarihi ve çeviri kuramlarının içi içe geçtiği görülmektedir. Çeviri kuramsal yaklaşımların, çeviri kuramlarının en eski çeviri görüşleri ile gösterdiği benzerlikler araştırmaçıların çeviri üzerine düşüncelerin tarihsel bakış açısıyla yapılması gerektiğini dile getirmelerini haklı çıkarmaktadır. Burada Fransız çeviri tarihinde adı geçen ve çeviribilime görece en çok katkıda bulunan isimler, onların çeviri anlayışları ve kuramları ele alınacaktır. Bu bağlamda çok geniş bir düzleme yayılan genel ve Fransız çeviri tarihi kapsamında çeviribilime katkıları söz konusu olduğunda Étienne Dolet, François de Malherbe, Claude Gaspard Bachet de Méziriac, Nicolas Perrot d'Ablancourt, Gaspard de Tende, Pierre-Daniel Huet, Antoine de Rivarol, François-René de Chateaubriand, Jean-Paul Vinay&Jean Darbelnet, Georges Mounin, Jean René Ladmiral, Danica Seleskovitch, Marianne Lederer, Jean Delisle, Antoine Berman, Efim Etkind, Henri Meschonnic, Léon Robel gibi daha pek çok isimle karşılaşmaktayız. Çalışmada, insanlık tarihine eşlik eden çeviri etkinliklerinden Antik dönemin başat eserlerini kapsayan edebiyat çevirilerinden Orta Çağ'daki kutsal çevirilere ve 20. yüzyıldaki makine çevirisine kadar geçen sürede gerek çeviri yapan gerek çeviri üzerine düşünen ve düşüncelerini dile getiren Fransız çevirmen, şair, yazar, düşünür, teolog, filolog, araştırmacı ve kuramcıların çeviriye, edebiyata, şiire, düz yazıya, şiir ve yazın çevirisine bakışları, yöntemleri, çeviri görüşleri, yaklaşımları, kuramları ve alana katkıları ele alınacaktır. Kısaca yüzyıllara göre Fransa'da çeviribilimin gelişimi takip edilecektir.

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belir-tildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı - Turnitin, Oran: %7

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 02.02.2024-**Kabul Tarihi:** 20.03.2024-**Yayın Tarihi:** 21.03.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1456106

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Fransızca Mütercim ve Tercümanlık ABD (Mersin, Türkiye) / Asst. Prof., Mersin University, Faculty of Science and Literature, Department of Translation and Interpreting (French), (Mersin, Türkiye), nazikg@mersin.edu.tr, **ORCID ID:** 0000- 0003-4861-3810, **ROR ID:** https://ror.org/04nqdw39, **ISNI:** 0000 0001 0694 8546, **Crossreff Funder ID:** 501100004172

Anahtar Kelimeler:Fransa, çeviribilim, çeviri tarihi, çeviri yaklaşımları, çeviri kuramları, Dolet,d'Ablancourt, Rivarol, Chateaubriand, Vinay&Darbelnet, Mounin, Ladmiral, Seleskovitch, Lederer, Delisle, Berman, Meschonnic, Etkind, Robel

A Review of French Translation History - Literary Translation and Translation Approaches³

Abstract

The aim of this study is to examine the stages that translation activities have undergone from the earliest periods to the present day with a general, historical, and holistic perspective in the light of new data. In other words, it is to update a study conducted 20 years ago. Particularly, it is to revisit the history of translation in France from a historical perspective years later, covering the Middle Ages and the 20th century. It is observed that throughout the development of translation studies, translation history and translation theories have intertwined. The similarities between translation theoretical approaches and the oldest translation views justify researchers' arguments that thoughts on translation should be approached historically. Here, the names mentioned in the history of French translation and the individuals who have contributed significantly to translation studies, along with their translation approaches and theories, will be discussed. In this context, when it comes to contributions to translation studies within the general and French translation history on a very broad scale, we encounter many names such as Étienne Dolet, François de Malherbe, Claude Gaspard Bachet de Méziriac, Nicolas Perrot d'Ablancourt, Gaspard de Tende, Pierre-Daniel Huet, Antoine de Rivarol, François-René de Chateaubriand, Jean-Paul Vinay & Jean Darbelnet, Georges Mounin, Jean René Ladmiral, Danica Seleskovitch, Marianne Lederer, Jean Delisle, Antoine Berman, Efim Etkind, Henri Meschonnic, Léon Robel, and many more. The study will encompass the contributions of French translators, poets, writers, thinkers, theologians, philologists, researchers, and theorists who have accompanied the history of humanity in the field of translation, from literary translations covering the seminal works of antiquity to sacred translations in the Middle Ages and machine translation in the 20th century. Briefly, the development of translation studies in France will be traced according to centuries.

Keywords: France, translation studies, History of Translation, Dolet, d'Ablancourt, Rivarol, Chateaubriand, Vinay&Darbelnet, Mounin, Ladmiral, Seleskovitch, Lederer, Delisle, Berman, Etkind, Robel, Meschonnic.

1. Giriş

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin, Rate: 7

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 02.02.2024-Acceptance Date: 20. 03.2024-Publication Date: 21. 03.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1456106

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

19. yüzyılda temelleri ve kuramları oluşmaya başlayan Çeviribilim, Cicero'ya (M.Ö. 106-43) kadar uzun bir geçmişe sahiptir. Çeviri etkinlikleri de insanlık tarihin en eski dönemlerine kadar uzanır. Mısır'da Eski İmparatorluk döneminde (İ.Ö. 2640-2040) bir papirusda yer alan bilgiler bir büyücü hikâyesini en eski yazılı çeviri örneği için oldukça iyi bir örnek olarak yer verirken Asvan (Aswan/Assouan) Yazıtları da İ.Ö. 300'den itibaren Mısırlıların sözlü çevirmen kullandıklarını göstermektedir (Van Hoof 1991:7). Bu çevirmenler idari ve diplomatik çeviriyle uğraşırlar, savaş için çıkılacak büyük seferlere eşlik ederler, ticaret gemilerinde görevlendirilirlerdi. Bu şekilde başlayan çeviri faaliyetleri tüm yüzyıllar boyunca entelektüel bir eylem olarak insan hayatının içinde yerini ve önemini korur.

Tarihsel düzlem içerisinde bakıldığında Çeviribilim; siyaset, politika, ekonomi ve ticaret gibi birçok alanda uzun süre varlığını korumuş ve önemli bir yere sahip olmuştur. Bu süreçte çevirmenlere duyulan ihtiyaç da git gide artmış ve tarihin her döneminde ve bugün de kaçınılmaz bir uğraş olarak yaşamın her alanına girmiştir. Çevirmenlerin bu uğraşı yakından bakılmaya, akademik anlamda araştırılmaya ve gizemi çözülmeye değer bulunmuştur. Bu gelişim sürecinde Delisle tarafından çeviri tarihi ve çeviri kuramının çeviribilim içerisinde birbirine sıkı sıkıya bağlı olduğu dile getirilmiş ve çeviri üzerine ciddi düşüncelerin tarihsel bir perspektifte yapılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bununla birlikte Delisle, Kanada'da çeviri tarihinin çeviri ile ilgili düşüncelerin önemli bir diğer kanadını oluşturduğunu ve bu tarihsel keşfin çeviribilimsel alanın kavramsallaştırılmasında kolaylık sağladığını dile getirmiştir (Delisle 2014: 139-149).

2. Çeviri Tarihinin Önemi

Kronolojik olarak genel hatlarıyla Fransa'da çeviri tarihine geçmeden önce, Delisle'in 2003 yılında yazdığı "*L'histoire de la Traduction: Son Importance en Traductologie, Son Enseignement au Moyen d'un Didacticiel Multimédia et Multilingue*" (Çeviri Tarihi: Çeviri Tarihinin Çeviribilimdeki Önemi, Çok Dilli ve Multimedya Öğretici Yardımıyla Öğrenimi) başlıklı yapıtına bakmakta yarar var. Delisle orada çeviri tarihinin öneminden bahsetmektedir. Ona göre çeviri tarihi çalışmasının çeviribilimde en az beş avantajı vardır. "Bu avantajlar aşağıdaki gibidir:

1. 'Çeviri tarihi, disipline erişmenin mükemmel bir yoludur.' zira geçmişin büyük çevirmenlerini, onların çeviri anlayışlarını, yazılarını, onları herhangi bir eseri çevirmeye iten nedenleri tanıtır. Edebiyatın tarihi edebiyata ne kadar bağlıysa, çevirinin tarihi de çeviribilime o kadar bağlıdır: Çeviri tarihi disipline eleştirel, bilgili ve belgelenmiş bir genel bakış sunar
2. 'Çeviri tarihi, araştırmaçılara fikirlerini dil, edebiyat ve diğer konuları yeni düşünme biçimlerine uyarlayabilmesi için ihtiyaç duydukları entelektüel esnekliği sağlamaktadır
3. 'Çeviri tarihi, çeviri sorunlarını ortaya koymada farklı yollara karşı daha fazla bakış açısı sağlar.' Yüzyıllar boyunca çevirilerin hep aynı şekilde yapıldığına inanmak yanlış olur
4. 'Çeviri tarihi, geçmiş ve bugünü bir araya getirerek ve farklı düşünce veya uygulama gelenekleri arasında var olan paralellikleri ve örtüşmeleri göstererek disiplini bir araya getirmenin neredeyse benzersiz bir yolunu temsil eder'
5. Son olarak, 'çeviri tarihi, çevirmenlere geçmiş modellerden yararlanma fırsatı sunar'. Bu kaynak bulma, onların çeviri stratejilerini değiştirmelerine veya yenilerini keşfetmelerine imkân verebilir.

Hem araştırmacı hem de uygulayıcı için sadece bu beş avantajın sıralanması, disiplinin epistemolojik temelleri açısından tarihin ne ölçüde vazgeçilmez olduğunu göstermektedir. Çeviri tarihi, çeviri çalışmalarında birçok başka sebepten ötürü çeviride önemli bir yere sahiptir" (Lieven D'hulst'dan akt. Delisle 2003: 1-2).

Burada bu uzun serüven Orta Çağ'dan itibaren, özellikle de Fransa açısından genel hatlarıyla ele alınmaktadır.

3. Orta Çağ (476-1453)

Çeviri tarihini ele almak; sadece kültürlerin ve uygarlıkların o dönemlerdeki etkileşimini ortaya koymakla kalmaz ayrıca çevrilen eserlerin önemini ve topluma sunduğu katkıları da gösterir. Çevirmenlerin üstlendiği rol son derece önemlidir. Öyle ki Jean Delisle, tarihsel süreçte alfabelerin bulunmasında dört çevirmenin katkısını belirten kişilerden birisidir. Çeviri hem dilsel anlamda hem dinsel anlamda gelişmelere katkıda bulunmuştur. Hıristiyanlığın yayılma sürecinde Tanrı'nın mesajını iletme ve doğru aktarmak adına çevirmenlerin görevi ağırlaşmıştır.

Roma dönemi çeviri tarihinde düzenli olarak çeviri yapılmaya başlanan dönem olarak kabul edilir. Kendini siyasi ve kültürel açıdan Roma İmparatorluğunun varisleri olarak gören Batı toplumu Orta çağda Yakın Doğu'ya Haçlı Seferleri düzenlemiştir. Batı, bu seferler sırasında İslam uygarlığını yakından tanıma fırsatı bulmuş ve etkisinde kaldığı doğu uygarlığının felsefe, tıp, eczacılık, astronomi, coğrafya, matematik alanına ait önemli eserlerini de çeviri yoluyla Batı'ya kazandırmıştır. Orta çağda çeviri, en çok Antik Yunan ve İslam felsefesine, bilimine ve teknolojisine ait kitapların çevrildiği bir yüzyıl olarak, entelektüel ve kültürel gücün aktarımını destekleyen ideolojik bir olgudur (Dural&Baytar 2020: 1508). Bir başka ifadeyle, bilgi ve güç çeviri aracılığıyla bir toplumdaki veya bir uygarlıktan bir başka topluma/uygarlığa geçiyordu ve Fransız yazarlar da orta çağda ayırdına varıp bu görüşü benimsemişlerdir (Kelly 1978: 287 akt. Dural&Baytar 2020: 1508).

Orta Çağ'da Avrupa çeviri hareketinin ve bilimsel gelişmenin itici gücü olan İspanya'daki Toledo Çeviri Okulunu da anmak gerekir. Buradaki Müslüman, Hristiyan ve Yahudi çevirmenlerin birçok bilim alanından yaptıkları çeviriler Avrupa'da Rönesans (Aydınlanma) döneminin alt yapısını oluşturmuştur.

Orta Çağ'da dini metin dolayısıyla kutsal metin çevirileri de karşımıza çıkmaktadır. Çevrilecek metinler kutsal güce sahip olduğundan dolayı bu metinlerin yanlış olmayacak bir şekilde çevrilmesi sıradan bir görev olarak sayılmamaktadır yani görevin kutsallığı söz konusudur. Ayrıca "Orta çağ sanatta olsun, felsefede olsun hareketsiz değildir. Birbirinden farklı akımların, biri birini izlediği veya çarpıştığı bir devirdir..." (Bayrav 2001: 12).

Fransa'yı ele aldığımız zaman, "Fransa'da Yazınsal Çeviri Yaklaşımları -Bir Tarihçelendirme Denemesi" (2005: 53) adıyla yayımlanan makalede de belirtildiği üzere; Fransa'da yapılan ilk çeviriler dinsel nitelikli çeviriler şeklindedir. Bu dinsel çeviriler kutsal metinlerin özünü anlama odaklı olduğundan dolayı çevirilerde sözcüğü sözcüğüne (mot à mot) çeviri yaklaşımı üzerinde durulmuştur. Yücel'e (2016: 54) göre sözcüğü sözcüğüne çeviri başka çeviri yöntemlerini de beraberinde getirmiştir. Kaynak metindeki sözcüklerin karşılığını sözcüğün üzerine ya da sayfanın kenar kısmına yazılmasıyla anlam bütünlüğü sağlanmıştır. Aslında çevirinin sağlanması bir bakımdan karşılaştırmaya dayalı bir şekilde ele alınmıştır. Fakat bu dönemde karşılaştırmaya dayalı çeviriler halkın seviyesine uygun olmayan çevirilerdir. Din görevlileri veya din eğitimi alan kişiler için bu tarz çeviri yapmak olasıdır. Orta çağ sonuna doğru sözcüğü sözcüğüne çeviri esneklik kazanmıştır. Çünkü kaynağına bağlı anlaşılır bir çeviriyle kutsal metinleri halkın seviyesine indirmek ve onları anlaşılır kılmak gerekliydi.

15. yüzyılda matbaanın icadı ile birlikte çeviri süreci hız kazanmış, çevrilen ve dağıtılan eserlerin sayısında artış olmakla birlikte ayrıca çeviri kuramlarına yönelik çalışmalar başlamıştır. 16. yüzyılda bu gelişmeleri daha net bir şekilde görebilmekteyiz.

4. 16. Yüzyıl (Rönesans)

Antik Çağ'da başlayan çeviri etkinlikleri Luther'in İncil çevirisiyle sistemli bir gelişim gösterir. Yunan yazarlardan Latinceye yapılan çeviriler daha sonra halkın anlayabileceği basit düzeydeki Fransızcaya çevriliyordu. Raková'ya (2016: 26) göre 1510 yılından itibaren (I. François iktidarında) çeviri sayıları artmaya başlamış ve 1529 yılı itibariyle de çeviri sırasında uyulacak kurallar olduğu ve çevirinin bir sanat olduğuna dair düşünceler ortaya çıkmıştır. Bu yüzyılda çeviribilimsel düşüncelerini ortaya koyan önemli isimler olarak Fransız düşünür Étienne Dolet (1509-1546) ve üst rütbeli Fransız papaz Jacques Amyot (1513-1593) karşımıza çıkmaktadır.

"(...) İyi çeviri yapabilmek için kuralları ortaya koymuş olan Rönesans dönemindeki ilk çeviri kuramcısının Dolet olduğunu söyleyebiliriz" (Oséki-Dépré 1999:12; Oséki-Dépré'den akt. Raková 2016: 30). Étienne Dolet 1540 yılında "*Traduction*" (Çeviri) sözcüğünü ilk kez kullanmış olup, "*La manière de bien traduire une langue en autre*" (Bir dilden diğerine iyi çeviri nasıl yapılır) adlı yapıtında çeviri yaparken hangi yollarla nasıl doğru bir şekilde yol izlenmesi gerektiğini vurgular. Çeviri bu bağlamda bilimselliğe doğru yol alır.

Dolet, doğru bir çeviri yapabilmek için beş kuralla karşımıza çıkmaktadır. Oséki-Dépré'nin (1999: 24,53) ilk kuramcı olarak andığı ve Özyön'ün (2014: 18) de kaynak metin odaklı yaklaşıma katkıda bulunan birçok önemli bilgi ve çevirmenler arasında yer verdiği Dolet'ye göre öncelikli olarak çevirmenin kaynak ve erek metnin dilini iyi kavraması gerekmektedir. Sonrasında kaynak ve erek dili iyi tanınması, sözcüğü sözcüğüne çeviriden uzak durması gerektiğini ayrıca anlam belirsizliklerini önlemek adına alışılmadık sözcük kullanımından olabildiğince kaçınılması gerektiğini, yapıtın tümü için geçerli olacak yumuşak ve tek bir üslup bulmaya çalışmanın önemini, sözcükler arasındaki uyumun, akıcılığın önemini vurgular. "Görüldüğü gibi Dolet'in ilkeleri özgün metni anlama ve metni oluşturan dilsel ve sanatsal öğeleri takdir edebilecek bir yaklaşıma ve duyarlılığa sahip olmayı ve çeviri metnin hedef kültürdeki yerinin iyi belirlenmesini gerekli kılar" (Aksoy 2002: 16). Étienne Dolet, her ne kadar çeviri alanına önemli katkıda bulunmuş olsa da çevirisinden dolayı Rönesans'ın kurbanı olmuştur:

"1546 yılında Sorbonne Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dolet'yi, Plato'nun diyaloglarını çevirirken metnin bir yerinde ölümden sonra ne olduğu sorununa 'hiçbir şey yok (rien du tout)' ibaresini kendisi eklediği için kınamıştı. Bu ilave, dine küfür olarak yorumlanmış ve Dolet'in ölümsüzlüğe inanmadığı iddiası onu yakılarak ölüme götürmüştü" (Eser 2009: 4). Buradan da anlaşılacağı üzere orta çağın sonunda sözcüğü sözcüğüne çeviri esneklik kazanmış olsa da henüz tam anlamıyla yorumlara açık değildir.

Jacques Amyot'a değinecek olursak, eski Yunancadan klasik çevirileriyle Rönesans Fransa'sında meşhur bir çevirmendir. Vardar'a (2005: 72) göre Amyot'nun yaşam süresi zarfında tek amacı iyi çeviri yapabilmek olmuştur. Plutarkhos'tan yaptığı "*Les Vies Parallèles*" (Paralel Hayatlar) ve "*Œuvres Morales*" (Ahlaki Eserler) çevirileri önemli çevirileridir.

Antik dönem yapıtlarına dönülür. Virgile'in tüm eserleri yanında Horace, Cicéron, Homer, Platon, Herodot, Sapho, Ovide, Guillaume Michel, Palute, Térence, Xénophone, Démosthène ve daha

nicelerinden çeviriler yapılır. Çevirmekle yetinilmez, bu yapıtlar taklit edilir. Çevirmen olarak Louis Meigret (1510-1560), Jacques Peltier (1517-1587), Pier de Ronsard (1524-1585), Joachim Du Bellay (1522-1560), Louis Le Roy (1510?-1577) adlarına da rastlamaktayız. Dönemin bazı çevirmenleri çeviriyi sonuçsuz bir iş olarak görmüş olsa da yine de çevirmenler, bir yapıtın tekrardan canlandırılabilceğini, özgünlüğünü yitirmeden varlığını devam ettirebileceğini kanıtlamışlardır. Amyot'nun çeviride özgün metne bağlılığı o dönem için anlamlıdır. Amyot çeviri anlayışını “Bir çevirmenin asıl görevi sadece yazarının anlamına sadık kalmak değildir; aynı zamanda onun biçimine ve konuşma biçimine de saygı göstermektir.” (Van Hoof; 1991: p.37) sözleriyle ifade eder.

Oseki-Dépré'ye göre, çeviri anlayışı bakımından “Ortaçağ'ın sonuna doğru Fransa'da, iyi Fransızca kurallarına karşı İngilizce sözdizimini olduğu gibi aktaran, yeni sözcükler uyduran, çıkış ekinindeki “korkunç” ve “kabul edilemez” deyişleri değiştirmeden varış diline geçiren, varış dilinde çıkış metninin bazı yönlerinin karanlık kalmasına göz yuman sözcüğü sözcüğüne yöntemine karşıt bir çeviri anlayışının geliştiğini görüyoruz” (Özcan, 2022:661).

5. 17. Yüzyıl

Delisle (2001: 211), her çevirinin kendi tarihsel yazımı olduğunu belirtir. Düzyazı yeniden ilgi görmeye başlarken çeviri alanında da bir hareketlilik, bir ilerleme kaydedilen (Zuber 1994: 26) 17. yüzyıl, Fransızlara göre uygarlıkta en üst seviyeye gelindiği düşünülen bir yüzyıldır. Antik dönemin kültürlerine karşı büyük ilgi söz konusudur. “(...) Dolayısıyla, dönemin Fransızları Antik dönemin ülküselleştirilmesinin ve kendilerinin kültürel olarak üstün oldukları yönündeki duygunun etkisi altındadırlar” (Raková 2016: 36). Eskileri bugünün zevkine sunmak istiyorlardı. Fransızcadaki çevirilerin öncelikli olarak hoş görünümlü olmasına önem verilmesi bu yüzdendir. Bu durumda da özgünlüğün yitirilmesi kaçınılmazdır. Ayrıca “(...) 17. yüzyılda ise Fransa dini eserlerin çevrilmesi ve basılmasında ilk sırayı alır, ancak dini eserlerin çeviri ve basımındaki bu bolluk dindarlığın güçlenmesi kadar gerilimlerin, çatışmaların ve tartışmaların da yükselmesi anlamına gelmektedir” (Tarakçıoğlu & Fidan 2021: 40).

Bu dönemde, François de Malherbe (1555-1628), Claude Gaspard Bachet de Méziriac (1581-1638), Nicolas Perrot d'Ablancourt (1606-1664), Gaspard de Tende (1618-1697), Pierre-Daniel Huet (1630-1721) gibi önemli isimleri görmekteyiz.

François de Malherbe, klasisizmin öncüsü olarak görülür. Fransızcanın yeniden biçimlendirilmesine katkıda bulunmuş olup Étienne Dolet gibi sözcüğü sözcüğüne (mot à mot) çeviriden olabildiğince kaçınılması gerektiğini vurgulamıştır (Zuber 1994: 29). “Sözcüğü sözcüğüne çeviriden tamamen vazgeçilmesi ve sadece asıl metnin özünün çevrilmesi ile kalınmayıp aynı zamanda metnin okuyucusunun da tat alabileceği bir şekilde sunulmasını tavsiye etmekteydi” (Köksal 2008: 20-21). Şiirlerinde de yalın bir Fransızca kullanılmasını ayrıca başka dilden sözcüklerin modelinin kullanılmamasını istemiştir. “Kendi deyişiyle, ‘Gaskonluktan, kaba sabalıktan’ kurtarmak (dégasconner) istemiştir Fransızca'yı; onu taşra ağzından, Yunancaya, Latinceye, İtalyancaya özgü deyimlerden, karanlık, eski, çok teknik kelimelerden temizlemek amacını gütmüştür” (Vardar 2005: 92). Malherbe, XXXIIIe livre de Tite-Live (Tite-Live'in XXXIII. Kitap)'ı çevirmiştir. Bu yapıtta Malherbe'e ait bir uyarı bölümü vardır. Bu uyarı bölümünde Raková (2016)'nın da ele aldığı birtakım çeviri ilkeleri yer almaktadır;

- İnsanların istemedikleri, anlaşılır olmayan yerleri açıklayıcı hale getirmek amacıyla eklentileri ele aldığını,

- Tekrarlardan ve tutarsızlıklardan uzaklaşmak adına çıkartmalarda bulunduğunu belirtir.

Nicolas Perrot d'Ablancourt, Cicero ve Homeros gibi isimlerin çevirilerinin olduğu Yunancadan, Latince'den birçok çeviri yayımlamıştır. Burke ve Po-chia Hsia (2012: 29), Perrot d'Ablancourt'un, yazarın sözcüklerine veya düşüncesine takılmadığını, yazarın zihinde yaratmaya çalıştığına odaklandığını belirtir. Tek amacı iyi çeviri yapmak olan Amyot (1606-1664)'nun izinden giden çevirmen, yabancı dilde yazılan metni çevirdiği sırada Fransızca'nın ince kurallarına uyum sağlarken metni değiştirmekte sakınca görmeyenlerdendir. Fransız çevirmenler kendi kültürlerinin üstünlüğüne inandıkları için bu yöneme başvurmakta bir sakınca görmemişlerdir. İlk başta belirttiğimiz gibi çevirilerde özgün metnin yitirilmesi söz konusu olmuştur. Tüm bunların bir sonucu olarak 17. yüzyıl, Fransa'da kaynak metnin erek dilde düzeltilerek çevrilmesi sonucunda ortaya çıkan eserlerle dikkat çekmektedir. Zira amaç, "eskilerin eğitimini, bilgisini, görgüsünü bu çağa aktarmak, çağın terbiyesini, inceliğini, kibar dil kullanımını ve davranışını yenilere öğretmekti" (Van Hoof: 49). Vural Kara (2010: 97) da günümüzde çeviribilimsel terim olarak yer alan bu çeviri yöntemi ile ortaya çıkan yapıtların *les belles infidèles* (sadık olmayan güzeller) olarak adlandırıldığını belirtmektedir. Bu adlandırmanın dayanağı ise Raková'nın (2016: 42) da ifade ettiği gibi Gilles Ménage'ın, Perrot d'Ablancourt'un bu tarz çevirilerinin kendisine bir zamanlar sevdiği güzel ama sadakatsiz bir kadını anımsattığından dolayı olmasıdır.

Claude Gaspard Bachet de Méziriac, Yunanca, İbranice, Latince, İspanyolca, İtalyanca gibi pek çok dil bilen bir çevirmendir. Bachet de Méziriac için iyi bir çevirmenin en önemli özelliği özgün metne bağlı kalmasıdır. "(...) Özgün metne bağlı olmayan bir çevirmen, güzel portre yapan, fakat modelin özelliklerini yansıtmayan ressam gibidir" (Raková 2016: 41). Yukarıda andığımız "Fransa'da Yazınsal Çeviri Yaklaşımları -Bir Tarihçelendirme Denemesi"nde (Göktaş 2005: 55) de belirttiği üzere 17. yüzyıl çevirmenlerini inceleyen araştırmasında Michel Ballard, Méziriac'ın önemli bir çevirmen olduğu, çevirdiği yazara ne bir şey eklediği ne de bir şey çıkardığı kısaca metnin anlamını değiştirecek herhangi bir şey yapmadığı ifade edilmişti. Aynı dönemin yazarları olmuş olsalar bile d'Ablancourt ve Méziriac'ın çeviriye olan bakış açıları oldukça farklıdır. Dönemin "sadakatsiz güzeller" çeviri anlayışından farklı düşünen bir başka isim de Pierre-Daniel Huet'dir. Ona göre çevirmenin ilk olarak dikkat etmesi gereken şey, yazarın şahsi tarzını, biçimini göz ardı etmemektir. Çevirmen, çeviride eşdeğer bir anlam söylememeli, dipnotta çevrilemeyen sözcüklerin anlamını vermekle sınırlı kalmalıdır.

Bu dönemde ayrıca 1635'te Kardinal Richelieu tarafından Academie Française (Fransız Akademisi) kurulmuştur. Çeviri yönelimleri üzerinde etkili olan Akademi'nin (Zuber 1994: 50-51) ilk yıllarında kurucusu Richelieu hayatta iken 'klasik çeviri' olarak tanımlanan açık, duru, kibar, basit ve ince bir beğeni biçimi oluşur. Ancak ölümünden sonra sadakat ve sadakatsizliği savunan iki karşıt görüş arasında çatışma ortaya çıkar (Oseki-Dépré 1999: 32). Fakat dönem çeviri çalışmalarının devam etmesi, çeviri yapılan türlerin çeşitliliği, dönemin siyasi açıdan dinamik oluşu ve düşünsel hareketliliği ile kitap piyasası açısından verimli bir dönem olmuştur. Bütün bu gelişmeler de çeviriye kalite ve bolluk getirmiştir (Zuber 1994: 97-98). Fransızca'nın yetkin bir bilim ve sanat dili olmasını öngören Fransız Akademisi, Vardar'a (2005: 98) göre dil ve edebiyatın evrimi yönünde herhangi bir değişiklik yapmamıştır. Başlıca görevi aykırılıkları ve sapmaları önlemek olmuştur.

Gaspard de Tende'dan bahsedecek olursak, 1660 yılında "*Règles de la traduction ou Moyens d'apprendre à traduire de latin en français*" (Çevirinin Kuralları veya Latince'den Fransızca'ya Çeviri Yapmayı Öğrenme Yolları) adlı kitabı yayımlayarak ilk çeviri kitabını yazmıştır. Yapıtı üç bölümden oluşmaktadır. İlk olarak isim ve zamir gibi zor olmayan yapıları ele almakta ve bu gibi yapıların nasıl

çevrilebileceğini incelemektedir. İkinci olarak çevirilerde biçimsel boyut konulaştırılmaktadır. Son olarak ise cümlelerin bağlantısı, uzunluğu gibi konulara yer vermektedir.

Fransız çeviri tarihi açısından 17. yüzyılda önemli olan bir diğer gelişme, İstanbul'da "Dil Oğlanları" okulunun açılmış olmasıdır. Fransa Krallığı, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Doğu'daki elçilik ve konsolosluklarında görevlendirmek üzere tercüman yetiştirmek amacıyla İstanbul'da bu okulu açmıştır (Göktaş 2005: 55). "Tercüman yetiştirilmek üzere 1670-1700 arasında Fransa'dan 9-10 yaşlarında 40'tan fazla dil oğlanı İstanbul'a getirilir" (Demircan 1988: 38).

6. 18. Yüzyıl

16. ve 17. yüzyılda yaşanan bu gelişmeler sonrası 18. yüzyılda da çeviri etkinliği, yeni arayışlara ve yöntemlere kapı aralamıştır. Kuşkusuz bunda çevirinin insan odaklı bir eylem sonucunda devingen bir yapıya sahip olmasının payı büyüktür. Bununla birlikte, yine söz konusu yüzyılda yaşanan bilimsel gelişmeler ve görüş farklılıkları da çeviri anlayışının ve etkinliğinin giderek değişmesinde önemli rol oynamıştır.

18. yüzyıl Fransa'sında çevirmenler kendilerini sadece çevirmen gibi değil adeta yazar olarak görmekteydi. Klasik çeviri anlayışının ötesine geçerek uyarılama anlayışını benimsemişlerdir. Örneğin; De la Motte 1714 yılında *İlyada*'yı, tanrıların kötü davranışları ve Akhilleus'un kaba halleri gibi "barbarca" hallerden arındırarak "yenilenmiş" halini Fransızcada yayımladı (Kershaw 2018: 395). De la Motte (1672-1731) bu durumu *İlyada* çevirisinin önsözünde şu şekilde belirtmektedir: "(...) *İlyada*'nın korumaya değer gördüğüm bölümlerinin izinden gittim, ama bana göre kabul edilemez olan her şeyi değiştirmekten de çekinmedim. Birçok bölümün çevirmeni olduğum kadar, birçok bölümün de özgün yazarıyım (...)" (Lefevre'den akt. Tunalı 2006: 23). Dönemin çevirmeni De la Motte, özgünlüğü adeta özneliğiyle yok edip aynı yapıtı dönüştürerek başka bir yapıt ortaya çıkaran yazar gibi nitelendirilebilir.

Bu dönemde karşımıza çevirmen André Dacier'nin eşi Mme Dacier (1651-1720) de çıkmaktadır. 18. yüzyılda önemli düşünür, filolog, editör ve aydın bir kadın çevirmendir (Göktaş 2015): Mme Dacier Homeros'tan yaptığı "*İlyada ve Odysseia*" çevirileri ile uzun süre adından söz ettirmiştir. Büyük bir titizlikle ele aldığı çevirisinde belirsizliğe ve yanlış anlaşılmaya karşı büyük bir çaba harcamış, özgün metne sadık olmayı yeğlemiştir. Dacier, bu eserleri çevirirken okuyucunun Yunanca bilmediği tezinden hareketle, sık sık metin sonuna koyduğu notlarla okuyucuyu bilgilendirmeye çalışır, öyle ki bazı bölümlerinde "can sıkıcı ve nahoş", "kadınlara göre değil" gibi notlarla açıklamada bulunmuştur. Ancak yine de Montesquieu ve Voltaire tarafından metni anlamadığı ve yazarın eserinde bıraktığı cinsiyetçi yaklaşımı değiştirdiği yönünde eleştirilere tabi tutulmuştur. Bunun yanında Dacier'in bu çevirisinin daha önce yapılan serbest çevirilerle karşılaştırıldığında, daha net ve açık bir şekilde çevrildiği yönünde çeviri eserini yücelten kuramcı ve eleştirmenlerin sayısı da yadsınamaz çoğunluktadır (Göktaş 2015: 25-29). Mme. Dacier'nin 17. yüzyılı temsil eden çevirileri için, "sadakat konusunda çok daha iyi olmakla birlikte, yine de daha çok görgü ve ahlâk kuralları konusundaki tabuların esiri durumundadırlar. Mme. Dacier, hiçbir zaman görgü kurallarına aykırı gelen açık saçık bayağı sözleri, küfürleri, açık saçık deyimleri yumuşatmadan çevirmemiştir" diyen Van Hoof'a (1991:51) göre 'kesinliğe ulaşarak yaptığı çevirilerde kelimelerin sırasına büyük bir önem vermesi, sağlam bir bilgiye dayanan geniş açıklamaları (paraphrase) çeviride yeni bir eğilimi ortaya çıkarır. Bazı çevirileri filoloji ve tarih alanlarının yeniden yapılanmasına katkıda bulunan başyapıtlardır.'

Bir başka Fransız çevirmen ve aynı zamanda roman yazarı olan Antoine Prévost (1697-1763) da 1760'da Samuel Richardson'un *Pamela* adlı eserini Fransızcaya çevirmiştir. İngilizcesi yedi bölümden oluşan eserin Fransızca çevirisi toplamda dört bölümden oluşmuştur. Prévost çevirisinin önsözünde bu duruma şu şekilde açıklık getirir: "(...) Diğer ulusları rahatsız edebilecek bazı İngiliz alışkanlıklarını sildim veya Avrupa'nın kalan kısmında geçerli olan gelenek göreneklere uygun hale getirdim. Yazarın niyetini ya da bu niyeti dile getirme biçimini değiştirmedim; yalnızca bazı aşırı betimlemeleri, gereksiz konuşmaları sildim..." (Basnett, Lefevre'den aktaran Raková 2016: 50). Prévost, d'Ablancourt'dan pek de farksız hareket etmemiştir. Sadakat kısmı haricinde çeviri metninde çıkarma da yapmıştır. Bu eserle birlikte dikkat çeken bir başka husus da mektup romanların 18. yüzyılda çıkış yakalamasıdır. Montesquieu'nun *Lettres Persanes*, Rousseau'nun *La Nouvelle Héloïse* ve Laclos'un *Les Liaisons Dangereuse* eserlerinin 18. yüzyıl Avrupa'sında dikkat çeken mektup romanlar olduğu söylenebilir. Çeviri eserler de bu popülerliğin gerisinde kalmamıştır.

Bu yüzyılın bir başka ünlü çevirmeni de Antoine de Rivarol (1753-1801)'dür. Rivarol için çeviri, dilin ilerlemesini sağlayan bir araçtır. Rivarol ayrıca Berlin Akademisi'nin başlattığı bir yarışma için "*Discours sur l'universalité de la langue française*" (*Fransız Dilinin Evrenselliği Üzerine Deneme*) adıyla yazmış olduğu denemesiyle o dönemde Fransız dili ve genel olarak dil hakkında yaygın olan fikirlerin dikkate değer bir sentezini sunar. Önemli bir arşiv oluşturan bu eser, Avrupa çapında da ün kazanmıştır. Ayrıca, çeviri etkinliğinin diğer alanlarla dönem dönem sıkça ilişkilendirildiği gibi, bu eserde de teori ve ideolojinin bir arada bulunduğu bir düşünce biçimi içerisinde dilbilim ve siyasetin nasıl bağlantılı olduğunu görüyoruz.

7. 19. Yüzyıl

19. yüzyıl başlarında "sözcüğü sözcüğüne" çeviri anlayışı yeniden gündeme geldiği görülür. Özgün yapının varış diline hem anlamı hem biçimiyle birlikte aktarılması söz konusudur. Fransa'da dönemin en önemli isimlerinden sayılan bir başka çevirmen ve yazar ise François-René de Chateaubriand (1768-1848)'dir. Chateaubriand, 19.yüzyıl Fransız edebiyatının önde gelen ilk romantik yazarlarından. Bir dönem hayatını askeriyede devam ettiren Chateaubriand, daha sonra kendini edebiyat dünyasına adanmış ve dönemin sosyal ve siyasal çevrelerinde aktif rol oynamıştır. 1800'lerde Paris'te gazetecilik yaptığı dönemlerde yazdığı *Atala* isimli ilk romanını yayımlamıştır. Yazar, Fransız edebiyatına kazandırdığı önemli eserlerin yanı sıra yaptığı çevirilerle de adından söz ettirmiştir. Chateaubriand, 1836'da Milton'un "*Paradis Perdu*" (*Kayıp Cennet*) yapıtını çevirir. Berman'a göre bu çeviri, özgün yapıta sadık bir çeviridir. Çünkü Chateaubriand, Milton'u Latinleştirerek çevirmiş, eserine, göndermelerine ve metninin biçimine uymuştur (Berman 1985: 90 akt. Oséki-Dépré 1999: 49). Ayrıca çeviri yaparken özgün metnin anlamını oluşturmak adına Fransızca'yı zorlayarak dilin gelişimine katkıda bulunmuştur (Göktaş 2005: 56). Çevirdiği şiirin, Fransa'da yayılmasına etki eden faktörler arasında Fransız toplumsal gösterileri ve estetiğin değişimi gösterilebilir.

Çeviri pratiği sırasında edinmiş olduğu deneyimleri ve karşılaştığı sorunları da dile getiren Chateaubriand, adı geçen çevirisi için, bir çocuğun ve bir şairin satır satır, kelime kelime, önlerinde açık bir sözlük gibi takip edebilecekleri, dönemleri aynı düşünüşte, aynı ölçüde, aynı armonide durdurmak için uzun bir cümleyi üslubu bozmadan anlaşılır bir şekilde gözler önüne serdiğini dile getirmiştir (Dick 1910: 750). Fransız romantizminin öncüsü kabul edilen Chateaubriand'ın hem Fransız edebiyatının büyük yazarlarından biri hem de çeviri kuramıyla da ilgilenen, çeviri yöntemlerini betimleyen bir yazar-çevirmen olduğu söylenebilir. Öyle ki, Oseki-Dépré onun çeviri üzerine kaleme aldığı görüşlerini çağdaş çeviribilimin ilk verilerini oluşturacak saptamalar olarak kabul etmektedir (Göktaş 2005: 56).

Chevrel, D'hulst ve Lombez'nin 2012 yılındaki *Histoire des traductions en langue française- XIXe siecle (1815-1914)* (*Fransızca Çevirilerin Tarihi- XIX. Yüzyıl (1815-1914)*) adlı çalışmalarının teori ve bağlam kısmında 19. yüzyılın Fransa'da çeviri anlayışında bir dönüm noktası olduğu belirtilir. Adı geçen yazarlar teorik söylemler ile çeviri uygulamaları arasında var olabilecek boşlukları vurgulasalar da, 1820/1830 yıllarından itibaren çeviri tartışmaları hararetli bir hal alır. Aynı çalışmanın tür kısmında ise şiir çevirisi ve tiyatro çevirisine değinilir. 19. yüzyıl şiir çevirisi konusunda temel sorunun şiirin düzyazıya mı (nesir) yoksa manzuma mı (düz olmayan) çevrileceği sorunudur. Aslan'a (1996) göre, 19. yüzyıl yazar ve çevirmenleri uzmanlık metinleri için her ne kadar sözcüğü sözcüğüne çeviriyi savunuyor olsalar da edebi çeviriler için serbest çeviriyi tercih ediyorlardı. Ancak, bu iki çeviri türü arasındaki sınırlar tam olarak kesinleşmemişti; oysa çeviri yapan her kişi, iki yöntemi de birlikte bir arada kullanabileceğini bilmektedir. Öte yandan belirgin bir şekilde artan tiyatro oyun çevirileri de yine bu yüzyıldadır. Tiyatral türün özgünlüğü iki çeviri kategorisinin ortaya çıkmasını sağlar; okunmak amacıyla yapılan çeviriler ve sahnelenmek üzere yapılan çeviriler. 19. yüzyılın öneminin belirleyici olduğu bir diğer alan ise terminoloji alanıdır. Bu yüzyılda terimlerin daha net ve daha teknik hale geldiği söylenebilir.

8. 20. Yüzyıl

Genel olarak bu yüzyıl kuramsal çalışmaların ve çeviri stratejilerinin arttığı, çevirinin bilimsel bir nitelik kazandığı bir yüzyıl olmuştur. Berman çeviri üzerine söylem için çeviribilim terimini kullanır. Ona göre çeviribilim özerk ve yeni bir disiplin, bir araştırma alanıdır. Bu yeni disiplin çeviri tarihine ve büyük kuramcılara dayanmalıdır ve edebiyatla birlikte akmalıdır (Dotoli 2010: 290). Bir başka söylemle, "XX. yüzyılın özellikle ikinci yarısından başlayarak insan bilimlerindeki yöntemsel gelişmelerin etkisiyle, daha çok da dilbilim ile felsefede, çeviri hem bir pratik hem de bir ürün (sonuç) olarak incelenmiş ve giderek çeviri ürünlerinin yanı sıra çeviri yapma edimi de çeviribilim ya da çeviri araştırma çerçevesi içinde çok değişik yönleriyle sorgulanmıştır, sorgulanmaktadır" (Rifat 2021: 9).

Bu yüzyılda karşımıza Jean-Paul Vinay (1910-1999) ve Jean Darbelnet (1904-1990), Georges Mounin (1910-1993), Fransız uyruklu Danica Seleskovitch (1921-2001), Marianne Lederer (1934-..) Antoine Berman (1942-1991), Jean- René Ladamiral (1942-..), Jean Delisle (1947-..), Efim Etkind (1918-1999), Léon Robel (1928-2020), Henri Méschonic (1932-2009), gibi isimler çıkmaktadır.

Yine yukarıda anılan çalışmada (Göktaş 2005) da belirtildiği üzere Jean Delisle, çeviri etkinliklerini, savaş öncesi ve savaş sonrası olmak üzere iki bölümde incelemiştir. 1950'lerden sonra farklılıklar kuramsal çalışmalar üzerinde yoğunlaşmıştır. "(...) Sonuç olarak, çeviri bilimi veya çeviribilim, çevirikuramsal çalışmaların çeşitlendiği bu süreçten, kendi gerçek nesnesinin sınırlarını betimleyerek ve yöntemlerini belirleyerek çıkmıştır" (Delisle'den akt. Göktaş 2005: 56).

Çevirinin analiz edilmesi konusunda farklı dilbilimsel yöntemler ve yaklaşımlar 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya konulmaya başlanmıştır. 1958 yılında Vinay ve Darbelnet tarafından Fransızca yazılmış olan ve çeviri eğitiminde önemli bir yapıt olarak görülen "*Stylistique comparée du français et de l'anglais*" (*Fransızca ve İngilizcenin karşılaştırmalı biçem bilimi*) de bu yaklaşımlar ve yöntemler arasında yer almaktadır. Gedik'in (2020) ifade ettiği gibi her iki yazarın Paris doğumlu olması, Sorbonne Üniversitesinde eğitim görmeleri, Fransızca ve İngilizce konuşulan ülkelerde bulunmaları ve bu diller üzerine eğitim almaları, *Fransızca ve İngilizcenin karşılaştırmalı biçembilimi* adlı yapıtın oluşmasında yaşamlarının da etkisi olduğunu göstermektedir. Vinay ve Darbelnet, böyle bir yapıtı oluşturma amaçlarının dil çiftlerine dair çevirilerde olası karşılaşılabilecek problemleri belirleyerek bu problemlerin çözümlerinde kullanılabilecek stratejileri ortaya koymaktır. Bu bağlamda çeviri

stratejilerini dolaylı (oblique) ve doğrudan (direct) olarak ikiye ayırırlar. Kısaca bu stratejileri belirtecek olursak, Vinay ve Darbelnet, Tahir Gürçağlar'ın (2019: 113) da belirttiği gibi doğrudan çeviriyi üçe, dolaylı çeviriyi ise dörde ayırır;

Doğrudan Çeviri

- Ödünç Alma: Sözcük erek dile kaynak dildeki haliyle doğrudan ödünç alınarak geçmektedir.
- Öyküntü (Calque): Sözcüğün anlamı erek dilde anlamsız olsa da sözcüğü sözcüğüne kaynak dilden aktarılmaktadır.
- Sözcüğü Sözcüğüne Çeviri: Genelde aynı kültürden gelen diller arasında yapılan bu çeviride, Vinay ve Darbelnet sözcüğü sözcüğüne çevirinin erek dilde herhangi bir anlam belirsizliği ya da anlam kayması gibi durumlarda dolaylı çeviri stratejisini kullanmayı önerir.

Dolaylı Çeviri

- Zorunlu ya da İsteğe Bağlı Yer Değiştirme: Anlamda bir değişiklik olmadan kaynak metindeki ögelerin erek metinde yer değiştirebilmesi.
- Zorunlu ya da İsteğe Bağlı Modülasyon: Çeviride bakış açısı değiştirmedir.
- Eşdeğerlik: Dildeki (kaynak veya erek dil) benzer durumu, farklı yollarla (yapısal ya da biçimsel) anlatabilmedir.
- Uyarlama: Kültürel ögelerde değişiklik söz konusudur. (Erek kültürde bulunmadığı halde kaynak kültürde bulunan durumda gibi.)

Vinay ve Darbelnet, bu yedi çeviri stratejilerinin yanı sıra ayrıca çevirmenlerin çeviri sürecinde bakması gereken birtakım çeviri yöntemi de geliştirmişlerdir: Çevirilerin hangi birimlere bölünerek çevrileceğine karar vermesi, kaynak metni detaylı ele alması, biçimselliği gözden geçirmesi gibi.

Jean René Ladmiral, Vinay ve Darbelnet'in "*Stylistique comparée du français et de l'anglais*" adlı yapıtına gönderme yapar: "Vinay-Darbelnet, 'çeviri birimleri' kavramını, anlamın sözcüklerin değil sözdizimsel grupların oluşturduğu görüşü çerçevesinde tanımlamışlar, çevirinin olanaklıklarını araştırmışlar; çeviri sorunlarına çözüm olarak, o güne kadarki uygulamalara ters düşen 7 çeviri yöntemini önermişlerdir" (Göktaş 2005: 57).

Fransız dilbilimcilerinden Jean René Ladmiral, "*Traduire: théorèmes pour la traduction*" (Çeviri yapmak: çeviri için teoremler) adlı kitabında çeviribilim ve dilbilim arasındaki ilişkiye değinmiştir. Odacıoğlu'na (2019) göre Ladmiral, bu iki bilim dalının birbirleriyle ilişkisini göz önünde bulundurarak kendi çeviri anlayışını belirlemiştir. Öte yandan Göktaş'ın (2005: 58) belirttiğine göre, Ladmiral'in yapıtının en önemli bölümü, özellikle eğitim ve dilbilim alanlarını (dil öğretimi, ana dilden yabancı dile çeviri ve yabancı dilden ana dile çeviri öğretimi, çevirinin olanaklılığı / olanaksızlığı sorunu) içeren dizgeleştirmedir ve sözcüklerin anlamı sözlükte belirtilen anlamlarla sınırlı değildir. Göktaş gibi Dindar (2020) da Ladmiral'in, çeviri eğitimi, yabancı dilden ana dile yapılan çeviri (version), ana dilden yabancı dile yapılan çeviri (thème) gibi konularını ele alarak Ladmiral'in yaklaşımlarının, kuramsal düzeyde olmasa da, bize o dönemde Fransa'da artık çeviribilimin önem kazanmaya başladığının ve ileride çevirinin kuramsal olarak daha yoğun bir biçimde kültürlerarası bağlamda ele alınmaya başlayacağını bir göstergesi olduğunu hatırlatır (Dindar 2020: 14).

Georges Mounin'e bakacak olursak, ona göre çeviri her daim mümkün değildir. Mounin, "*Les problèmes théoriques de la traduction*" (Çevirinin kuramsal sorunları) adlı yapıtında çeviri incelemeleri için genel

çerçeve olarak dilbilimi göstermektedir. Raková'ya (2016) göre Mounin, çeviribilimi, "bilim" başlığı altına koyabilmek için dilbilimden başka bir yol bulamamıştır. Mounin, çeviri ve dilbilim arasındaki ilişkiyi betimlemiştir.

Çeviri araştırmaları 20. yüzyılda belli bir süre dilbilim içerisinde değerlendirilmekteydi. Yabancı dil eğitimi verilirken çevirinin eğitsel bir araç olarak kullanılması bu değerlendirmenin nedenlerinden biridir. Ayrıca Yücel (2016), dilbilimin, dilbilimsel yaklaşımların çevirideki yerini korumasını, çevirmenlerin çeviri yaparken çeviriyi belli kurallar çerçevesinde somut veriler ışığında gerçekleştirmelerinden söz etmiştir. Çevirmenler de çeviride dilbilimsel yaklaşımları nesnel ölçüt olarak görmüşlerdir.

Mounin'in "*La Machine à traduire*" (*Çeviri Makinesi*) adlı bir yapıtı daha bulunmaktadır. Çeviri makinesi veya makineli çeviri yapısal dilbilimin özelliklerinden yararlanmıştır. "Makineli çeviri işini gerçekleştirebilmek için birtakım ön hazırlıklar gereklidir: Birinden ötekine metin aktaracağımız her iki dilin yapısı, her bir dilde sözcüklerin anlam özellikleri, bunların birbirleriyle görev anlam açısından ilişkileri, dildeki her türlü ekin sayısı ve görevleri saptanır" (Aksan 2007: 77). Formül dilini, kodlama işlemlerini gerçekleştirmek kolay olmayan bir iştir fakat asıl kolay olmayan çeviride anlam bütünlüğünün sağlanmasıdır.

Anlam kuramı veya yorumlayıcı çeviri kuramı da bu noktada karşımıza çıkmaktadır. 1957 yılında "L'École supérieure d'interprètes et de traducteurs (ESIT)" adı altında Mütercim ve Tercümanlık Bölümü kurulmuştur. Yorumlayıcı kuramın en bilinen temsilcileri arasında Danica Seleskovitch, Marianne Lederer, Jean Delisle yer almaktadır. Delisle, anlama yeteneğinin yazarın veya konuşmacının asıl söylemek istediği şeyi ortaya çıkarmakla mümkün olduğunu, bunun için kavrama becerisiyle birlikte çevirmenin dünya bilgisini de işe koştüğünü göstermiştir (Delisle 2001: 172).

Göktaş'a göre "anlam", yorumlayıcı anlam kuramının "anahtar kelimesidir" ve kuram, ortaya çıkacak çeviri ürününün başarısında, kalitesinde belirleyici rolü nedeniyle çevirmene merkezi bir yer verir, çevirmenin anlama ulaşması sırasında geçirdiği bilişsel süreçleri açıklar (Göktaş 2013: 332). "Fransa'da bir geleneğin oluşmasına öncü olan anlam kuramı, çeviriyi sadece dilsel değil, bağlam, anlam, etki, sosyo-kültürel etmenler, çevirmenin bilişsel süreçleri gibi dildışı ve metindışı bir çerçevede, başka bir deyişle makro düzeyde ele alması bakımından çeviribilim literatüründe önemli bir yere sahip olmuştur" (Dindar 2020: 24).

Raková'ya (2016) göre yorumlayıcı kuramın temel kaygısı anlam sorunudur. Anlamı, söylenen (belirtik) kadar, sözsel ifadenin dışında kalan söylenilmeyen (örtük) kısmı da ilgilendirmektedir. Bu durumda çevirmenin dilsel öğelerle yetinmesi imkânsızdır. Dilsel öğeler dışında kültür bilgisi, dünya bilgisi kısacası bilişsel birikiminin donanımlı olması gerekmektedir. Kuramcılardan kısaca bahsedecek olursak;

Konferans çevirmeni olan Danica Seleskovitch, kendi deneyimlerinden çeviri modeli geliştirmiştir. Bu çeviri modeli; anlama/yorumlama, sözden soyutlama, yeniden dile getirme şeklinde üç aşamalı bir modeldir. Bir metnin anlamı, bireyin bilişsel bilgi birikimine bağlı olarak değişkenlik gösterebilir. Sözden soyutlama aşaması kuramın özgünlüğünü barındırır; çevirmen, anlamı alıcının koşullanmalarını (dil, kültür vb.) dikkate alarak erek dile uyarlar. Anlamı yeniden dile getirme aşaması da çevirmenin aslında çıkarımda bulunmasıyla orantılıdır. Jean Delisle ise "(...) Seleskovitch'in üç aşamasını, anlama (1+2) ve yeniden dile getirme (3) şeklinde iki aşamada toplamış, dördüncü bir aşama

olarak, gerçekleştirilen çevirinin doğru olup olmadığının sağlamlasını yapmak üzere 4) sağlama çözümlenmesi aşamasını eklemiştir (Raková 2016: 131). Delisle'e göre "anlam"ın bu kuramda öncel yeri bulunur. Çeviri yaparken metnin anlamı iyice kavrandıktan sonra diğer dile aktarılmaya çalışılmalıdır.

"M. Lederer Yorumlayıcı Anlam Kuramı çerçevesinde çeviri olgusunu açıklamada 'anlam'ı anahtar kavram olarak kullanmaktadır. Uzun yıllara dayanan mesleki deneyimi sırasındaki gözlem ve düşünüm birikimi ile M. Lederer kuramcıdır; ayrıca ESIT'de çeviri eğitimcisi olarak çeviri öğretimine yönelik verdiği derslerde de bu birikimi kullanır" (Göktaş 2013: 332-333).

20. yüzyılda karşılaştığımız bir diğer önemli çeviribilimci Antoine Berman'dır. Yukarıda ifade edildiği gibi Étienne Dolet 16. yüzyılda "traduction" (çeviri), "traducteur" (çevirmen) kelimelerini ilk kullanan kişidir. Antoine Berman ise, yine Fransa'da çeviri üzerine söylem için "traductologie" (çeviribilim, çeviri çalışmaları) kelimesini ilk kullanan kişidir. Ona göre çeviribilim özerk ve yeni bir disiplin, bir araştırma alanıdır. Bu yeni disiplin çeviri tarihine ve büyük kuramcılara dayanmalıdır ve edebiyatla birlikte akmalıdır (Dotoli 2010: 290). Ece'nin (2008) de belirttiği gibi Berman, çeviri yaklaşımında çeviriyi deneyim olarak görür. Çevirilerin deneyimler üzerine düşünülerek oluşturulmasını vurgular.

Antoine Berman'ın genel çeviri kuramı "Batı çeviri tarihinden önemli ölçüde faydalanan, tarihsel gerçeklere dayanan bir kuramdır. Batı çeviri tarihinin en başat ikili karşıtlıklarından biri olan "söz/anlam" ikiliğine farklı bir yerden bakarak aslında bu açıdan tarihsel bir dönemeçi de işaret eder" (Özcan 2022: 663). Bu durumda Berman için çeviride söz ile anlam ayrılmaz bir bütün olarak kabul edildiğinde çeviri olanaksızdır, yok eğer söz ile anlamdan birine ağırlık verilirse de ortaya çıkan çeviri bir ihanettir. Çeviri tarihi de bu iki kutup arasında gidip gelmiştir. Bu görüşünü en özlü biçimde özetleyen ifadesi ise « etnikmerkezçi çeviri tarihsel bir gerçekliktir » (Berman 1985 akt. Özcan 2022: 663) ifadesidir. Bir başka söylemle çeviriyi sadece "anlam" aktarımı olarak tanımlamak doğru olmaz, zira anlam söze bağlıdır. Ancak, çeviri olanaksız olsa da "uygulama düzleminde çeviri etkinliği olanaklıdır ve her zaman ihanet demek değildir" (Berman 1985: 59 akt Özcan 2022: 671-672)

Alana ilişkin eleştirel baktığı kavramlardan "sadakat" kavramını da yeniden ele alan Berman'a göre "sadakat" özgün yapıta sadakat anlamına gelmektedir. Özgürlük de ancak özgün yapıta sadakat çerçevesinde ele alınabilir ve çevirmenin özgürlüğü de buradaki sadakat doğrultusunda sınırlı ve sorumlu bir özgürlüktür (Berman 1995: 60). Çeviri yöntemi konusunda ise birebir çeviriyle sözcüğü sözcüğüne çeviriyi birbirine karıştırmamak gerektiğini belirtir (1999:50). Kısacası Berman'a göre "birebir çeviri, özgün yapının ritminin, solğunun, değişimlerinin, biçiminin ve biçiminin birebir çeviri yapısında da aktarılmış olmasıdır (Berman 1985 akt. Özcan 2022: 671). Çeviri anlayışının olmazsa olmaz kavramı kültür aktarımıdır. Çevirinin özü ise bir eserin anlam ve sözden oluşan bütünlüğünü olduğu gibi, yabancıyla birlikte, ekleme, çıkarma, atlama, zayıflatma olmadan aktarmaktır. Çeviriye bütünsel bakan ve kendinden sonra gelenlerin de merkezinde yer alan Berman'ın alana katkısı da çeviri anlayışının derin ve felsefesinden ileri gelir denebilir.

Berman'ın çeviribilime yaptığı bir diğer katkı da edebiyat eleştirisinin bir edebiyat eserinin daha iyi anlaşılmasındaki katkısından hareketle önerdiği çeviri eleştirisi kuramı ile olur. "*L'Épreuve de l'Étranger, Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*" (*Yabancı'nın Sınaması, Romantik Almanya'da kültür ve çeviri*,1984); "*La traduction et la lettre ou L'auberge du lointain*", in *Les Tours de Babel (Çeviri ve edebiyat veya uzaktaki han*,1985) ve "*Pour une critique des traductions. John Donne*" (*Çevirilerin eleştirisi için. John Donne*,1994) başlıklı üç temel yapıtında Giovanni Dotello'nun "devrim" niteliğinde değerlendirmeni yaptığı alana ilişkin yenilikçi görüşlerini ortaya koyar (2010: 290).

1980'lerde bir çeviri kuramının gerekliliğine dile getiren Delisle'in çeviri kuramları ve kuramcılarını inceledikten sonraki görüşleri, 'kimi araştırmacıların kuram diye adlandırdıkları çalışmalara kelimenin tam anlamıyla kuram denemez; her ne kadar çeviri olgusunu açıklamaya ve bu entelektüel sürecin ilkelerini ortaya çıkarmaya çalışsalar da, bunlar, ancak bilimsel açıklamalar olabilirler. Bu nedenle, yapılan çalışmaların tümü, kesinleşmiş bir kuram öncesinde, birtakım sorunlar üzerine geliştirildikten sonra bir araya getirilmiş olan düşünceler bütünü olarak kabul edilebilir" biçiminde idi (Delisle 1982: 48, 51 akt. Göktaş 2005: 59).

Yine 80'li yıllarda çeviri üzerine daha önceki çalışmaları da içeren yeni bir araştırma dalgası görülür. Rus şair, şiir uzmanı olmakla birlikte bir süre Fransa'da da yaşayan bir diğer araştırmacı, şiir çevirisi konusunda önde gelen bir çeviribilimci Efim Etkind (1918-1999) de bu yeni dalga içinde yer alır. Sovyet filolog, çevirmen, şiir çevirisi kuramcısı, Etkind 1982'de "mısra krizi" ve çeviri üzerindeki etkilerine karşı alandaki önemli çalışmalarını yayımlar. Çevirinin dilsel ve edebi yönlerini birleştiren filolojik yaklaşımı savunur. Bu yaklaşımı karşılaştırmalı biçembilim (stylistique comparé) olarak da tanımlanabilir. Herder, Lessing, Schiller, Hölderlin, Heine ve Brecht gibi şair ve yazarlardan çeviriler yapmıştır. Etkind'in çeviri anlayışı, çevirinin sadece metinler arası bir işlem olmadığını, aynı zamanda diller arası bir etkileşim olduğunu vurgular. Buna ilaveten çeviriye etik ve politik boyutlarıyla birlikte, biçim ve içeriğin ayrılmazlığını vurgulayan bir süreç olarak görür. Şiir çevrilemez tartışmasında çevirmenin bu yeniden yaratım sürecinde aktif olması koşuluna bağlı olarak şiir çevirisinin mümkün olduğunu savunur. Etkind'in hipotezi şöyledir: "şiiri bir dilden ötekine çevirirken sadece sözcüklerin anlamlarını ve imgeleri korur, sesleri ve yapıyı (kompozisyon) bir yana bırakırsak, bu şiirden geriye hiçbir şey kalmaz." Etkind bu saptamanın ardından bir çeviri ve çevirmen tipolojisi önerir (Oseki-Dépré; 1999: 86-87). Şiir çeviri üzerine yazdığı "*Un art en crise, essai de poétique de la traduction poétique*" (*Bir sanatın krizi: Şiir çevirisi poetikası üzerine bir deneme*) adlı yapıtında bu konudaki düşüncelerini dizgeleştirir.

Yeni dalganın bir diğer şair, çevirmen, Rus şiiri uzmanı ve şiir kuramcısı da Léon Robel (1928-2020) dir. Robel de bir başka şiir ve çeviri kavramı oluşturur. Çevirinin "insanın bilgilenme sürecinin tümünü" temsil ettiğini, bu nedenle her yerde ve her zaman var olduğu için hiçbir zaman tek bir çeviri olmadığını, ama her olgu (kültürel ya da politik olgu dâhil) ve her şiirsel metin için pek çok çeviri olduğunu söyler. Oseki-Dépré (1999:110)'ye göre Robel'in "önergeleri" gerçek bir çeviri kuramı oluştururlar: Bu kuramda birincil en güçlü-düşünceye göre "çeviri her zaman bir iç-çeviri işlemi gerektirir." İkinci büyük düşünceye göre ise sanatsal metnin çokanlamlılığı çevirilerin çokluğuyla sağlanmalıdır. Robel'in çeviri anlayışına göre asla en yakın çeviri, aslın çokanlamlılığına en yakın olan çeviridir. Robel, çeviri hiyerarşisinin en tepesine çeviri-yeniden yaratı akımını koyar. Robel'in çalışmasının diğer önemli yanı bir metot, bir program önermesidir. Bu metotta şiirin "semantik" (anlamsal) ya da "lexical" (sözdizimsel) yanı değil, o olmadan şiirin şiir olamayacağı "anlamın" bir bütün olarak anlaşılması söz konusudur. Kısacası şiir çevirisi (traduction poétique) "asl şiirin sesanlamsal (phonosémantique) derin yapısını yeniden-üretme işlemidir" (Oseki-Dépré 1999:111) Burada çevirmek kayıplardan olabildiğince kaçınarak dönüştürme anlamındadır. Sonuç olarak Oseki-Dépré'nin (1999:112) yorumuyla Robel'de çeviri, "öncelikle bütün anlamı, daha sonra da sessel-anlamsal (phono-semantique) eşdeğerlikleri gözetten bir yeniden-yaratma sistemidir."

Fransız şair, çevirmen, dilbilimci ve kuramcı, 1973'den itibaren "*Bible*" (*Eski Ahit*) çevirileri ile ilgilenen Henri Meschonnic (1932-2009) de 20.yüzyılda bu yeni dalga içinde yer verilmesi gereken bir diğer çeviribilimcidir. "*Poétique de la traduction*"u ve "*Pour la Poétique*"i ve "*Poétique du traduire* (1999)" adlı yapıtları yayımlayan ve çeviriye edebiyat açısından yaklaşan Meschonnic için çevirmek, bir toplumun "edebiyat biçimlerini değiştiren sürekli bir

çalışma"dır (Bkz.Zuber, 1994:VIII). Bu bağlamda her zaman kültürlerarası, metinlerarası bir kavşak, aynı zamanda bir sanat, dilsel ve kültürel etkileşimin ve oluşumun temel aracıdır. Meschonnic için iletişim aracı olması yanında bireyin varlığının, kendisi ve dünyayla olan iletişiminin ifadesidir. Şiir çevirisi söz konusu olduğunda "çeviri anlam aktarımından ibaret değildir" der ve çevirinin aynı zamanda anlamı oluşturan dilin fiziksel yapısının, konuşmada geçen her türlü ses ve ritim özelliklerinin, hatta sessizliklerin, duraklamaların aktarımını da içermesi gereğinden söz eder. 1974'de şiir, ritim ve ölçü konusunu ayrıntılı ele aldığı "*Fragments d'une critique du rythme*" (*Ritim Eleştirisinden Parçalar*) çalışması (Meschonnic 2017), 1982'de şiir ve şiir çevirisi üzerine yaptığı söyleşi "*Le rythme et la traduction-Entretien avec Henri Meschonnic*" (*Ritim ve çeviri: Henri Meschonnic ile Söyleşi*) ve 1999'da yayımlanan "*Poétique du traduire*" (*Çevirinin poetikası*) başlıklı yapıtları şiir, ritim, şiir çevirisi poetikası edebiyat ve çeviriye ilişkin görüşlerini anlayabilmek için önemli bir başvuru kaynağıdır.

Yukarıda adı geçen yüzyılın çevirmen ve kuramcılarının yanı sıra hepsine yer vermenin mümkün olmadığı daha pek çok yeni dalga yazar, çevirmen ve çeviri kuramcısı vardır. Onlar yaptıkları yoğun ve derin çalışmalarla hem betimleyici hem de araştırmacı kuramcılar olarak çevirinin iki kavramı arasında bir geçiş dönemi kuramcıları olarak kabul edilebilirler. Bilgisayarlı çevirinin de yer aldığı bu dönemde görmekteyiz. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde ise kuşkusuz çeviri teknolojilerinin ve yapay zekânın geldiği nokta öngörülebilenin ötesine geçmiş ve varacağı nokta merakla beklenmektedir.

9. Sonuç

Orta çağ dönemindeki kutsal metin çevirilerinin farklı veya yanlış anlaşılmasından çekinildiği için sözcüğü sözcüğüne çeviri ayrı bir öneme, ayrı bir göreve sahiptir. Fakat Orta çağ sonuna doğru bu çeviri yöntemi, halkın seviyesine uyum sağlayabilmesi adına esneklik kazanmıştır. 16. yüzyılda "çeviri" sözcüğünü ilk kez kullanan Étienne Dolet, çeviri yapabilmek için belirli kurallar olduğunu belirtse de yaptığı çeviri nedeniyle ölüme mahkum edilir. Bu noktada çevirinin esnekliğinin tam anlamıyla sağlanamamış olduğunu söyleyebiliriz. Ancak kuralları sayesinde çeviri bilimselliğe doğru yol alır. Jacques Amyot için de çeviride anlama ve biçeme saygı esastır. 17. yüzyılda Nicolas Perrot d'Ablancourt'un "sadık olmayan güzeller" olarak adlandırılan yapıtları dikkat çeker. Kaynak metinden erek dile çevrilirken düzeltilen, neredeyse farklı bir yapıt olarak oluşan bu tarz çeviriler aslında Orta çağdaki sözcüğü sözcüğüne çeviri ile kıyaslandığında sürecin ne kadar değişime açık olduğunu, iki dönem çeviri anlayışının birbirinden ne kadar uzak olduğunu gösterir. Klasik çeviri anlayışının sadakati ve sadakatsizliği savunanlar olarak iki koldan devam ettiği bu yüzyılda Pierre Daniel-Huet sözü edilen çeviri anlayışına karşıdır. Yazarın üslubu ve biçemi göz önünde bulundurulmalı, gerekirse de dipnot kullanılmalıdır. 18. yüzyılda Fransa'daki çevirmenler, kendilerini çevirmenlik dışında eserin özgün yazarı olarak da nitelendirmektedir. Mme Dacier çeviri sürecinde eseri düzeltirken Antoine Prévoste "uygun hale getirir". Bir sonraki yüzyıla gelindiğinde ise -ki Oseki-Dépré'ye göre Fransız çeviri anlayışı için bir dönüm noktasıdır, François-René de Chateaubriand çeviri deneyimlerini ve deneyimleriyle alakalı karşılaştığı sorunları yazar. Çeviri yaparken önceki yüzyıl çevirmeni Rivarol gibi çevirinin dili geliştiren yanının farkındalığıyla Fransızca'yı zorlayarak gelişimine katkıda bulunur. Bu yüzyılda hem anlam hem biçem açısından sözcüğü sözcüğüne çeviri yine gündeme gelir. Dönemsel ilerlemeler değişiklikleri beraberinde getirir. 20.yüzyıla gelince, edebiyat, kültür, psikoloji, dilbilimdeki gelişmeler ve yeni yaklaşımlar çeviribilimi de direkt olarak etkilemiştir. Diller arası etkileşimin artmasıyla birlikte, her alanda çevirinin sahneye çıkması ve rolünü oynaması için ortam ve koşullar hazır hale gelmiştir. Bundan böyle çeviri, insan etkinliğinin tümünü kapsayan, gittikçe küçülen bir dünyanın sakinleri

arasında anlaşmayı sağlayan vazgeçilmez bir köprü ve hatta her alandaki gelişmelerin yardımcısı olacaktır. Bu anlamda çeviri kuramlarının ve stratejilerinin oluştuğu, geliştiği bir yüzyıl olur. Örneğin; Vinay ve Darbelnet'nin "*Fransızca ve İngilizcenin karşılaştırmalı biçim bilimi*" adlı yapıtlarıyla çeviride dil çiftlerinde karşılaşılabilecek olası sorunların çözümlerinde kullanılacak stratejileri ortaya koyarlar. Georges Mounin de farklı bir strateji yerine Ladmiral gibi çeviri ve dilbilim arasındaki ilişkiyi betimler. "La machine à traduire" adlı yapıtı makine çevirisi için öncü sayılabilir. Temel kaygısı anlam olan "yorumlayıcı çeviri kuramı" çerçevesinde Danica Seleskovitch, Marianne Lederer, Jean Delisle gibi isimler görülmektedir. Kuramın, hali hazırda çeviri alanını kapsayıcı bir görünüm sergilerken aynı zamanda geliştirilmeye açık ipuçları barındırdığı söylenebilir. Ayrıca Fransa'da çeviribilim kelimesini ilk kullananlardan Antoine Berman, çeviride söz ve anlamın ayrılmaz bir bütün oluşu ile deneyimlerin etkisine vurgu yapar. Çeviri kuramcısı Berman çeviriye yüzyılları içine alan bir bakış açısıyla bütünsel bakar. 20. yüzyılda daha birçok isim ve fikirle karşılaşılmaktadır. Bireysel deneyime dayanan kuramlar yanında belli bir görüşün etrafında toplanan şair, çevirmen ve şiir çeviri kuramcısının oluşturduğu bir grup görülmektedir. Efim Etkind, Léon Robel ve Henri Méschonnic çeviriye biçim ve içerik yanında etik ve politik boyutu ile de bakan yeni dalga araştırmacı-kuramcılar arasında yer alırlar. Düzyazı ve şiir çevirileri bağlamında çeviriye dilsel, sanatsal, ses ve ritim özellikleriyle edebi-yeniden yaratı olarak bakılır. Etkind çevirinin dilsel ve yazınsal yanını birleştiren filolojik bir yaklaşım ortaya koyar. Robel için aslına en yakın çeviri aslın çokanlamlılığına en yakın çeviridir. Méschonnic edebiyat açısından yaklaştığı çevirinin edebiyata katkısına değinir. Çevirinin anlam aktarımı ile anlamı üretmeye yardım eden her türlü ses ve ritim özelliklerini içermesi gereğine vurgu yapar. Üç kuramcının ortak anlayışına göre çeviri "anlamın yanı sıra ses-anlamsal eşdeğerlikleri gözeterek bir yeniden yaratma işi"dir. Böylece zamanında yoruma açık olamayan çeviriler, zamanla hem yoruma hem de diğer fikirlere açık olur.

Kaynakça

- Aksan, D. (2007). *Her Yönüyle Dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, N. B. (2002). *Geçmişten Günümüze Yazın Çevirisi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Arslan, N. (1996). *Traductions des Culturèmes dans la Trilogie (Au-delà de la Montagne) de Yaşar Kemal et Analyse critique des Procédés de Traduction*. (Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı)
- Arslan, N. (2017). *Recaizade Mahmut Ekrem'in Atala Çevirisini Biçimlendiren Kültürel ve Estetik Kaygılar*. Bilig, bahar 2017, sayı: 81 s. 139-163.
- Ballard, M. (2007) *De Ciceron à Benjamin, Traducteurs, traductions, réflexions*. Presse Universitaires Septentrion. France
- Bay, F. Ö. (2013). Fransız Edebiyatından Yapılan İlk Çeviriler Üzerine Analitik Bir Uygulama (1860-1900). *Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi*.
- Bayrav, S. (2001). *Orta Çağ Fransız Edebiyatı Antoloji*. İstanbul: Multilingual.
- Burke, P & Po-chia Hsia, R. (2012). *Erken Modern Avrupa'da Kültürel Çeviri*, Çeviren: Ferit Burak Aydar. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Chevrel, D'hulst ve Lombez. (2012). *Histoire des traductions en langue française- XIXe siècle (1815-1914)*. Lagrasse, Edition Verdier.
- Delisle, J. (2001). *L'évaluation des traductions par l'historien*, dans Meta, vol. 46, No 2, P. 209-226.
- Delisle, J. (2003). *L'histoire de la Traduction: Son Importance en Traductologie, Son Enseignement au Moyen d'un Didacticiel Multimédia et Multilingue*, Université d'Ottawa, 1-2.
- Delisle, J. (2011). *Çeviri Yöntemleri İçin Söylem Çözümlemesi*, Çev: J.U. Derkunt.

- Delisle, J. (2014). *Entretien avec Jean Delisle. La recherche en traductologie au Canada: état des lieux, Translationes (Roumanie)*, no 6, 2014, p. 139-149.
- Demir, A. (1993). Avrupa Ülkelerinde ve Fransa'da Çevirinin Son Durumu. *Hacettepe Üniversitesi Çeviribilim ve Uygulamaları, Sayı 10*, 59-66.
- Demircan, Ö. (1988). *Dünden Bugüne Türkiye'de Yabancı Dil*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dick, E. (1910). *La Traduction du "Paradis Perdu" de Chateaubriand*. Revue d'Histoire Littéraire de la France, 17e Année, No. 4, Presses Universitaires de France
- Dindar, S. (2020). *Göstergelerarası Çeviride Yeniden Yazma ve Yeniden Yaratma Kavramları*. Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Dotoli, G. (2010) *Traduire en Français du Moyen Âge au XXIè siècle, Théories, pratique et philosophie de la Traduction*. Hermann Éditeurs, Paris
- Dural, S.&Baytar, İ. (2021), Orta Çağ'da Fransa Neler Çeviriyordu? Tarih Okulu Dergisi (TOD)/Journal of History School (JOHS), Yıl:14, LII, 52, 1506-1522.
- Ece, A. (2008). Antoine Berman'ın Çeviriye Yaklaşımının "Çevirmenin Görevi"nden Yansıyan İzleri. *Hacettepe Üniversitesi Çeviribilim Uygulamaları, Sayı 18*, 111-121.
- Eser, O. (2009). *Rönesans Düşüncesinin İlk Kurbanı, Bir Çevirmen Étienne Dolet, İdeolojik Çeviri Kararlarına Eleştirel Kuramın Tuttuğu Işık*. http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/oktay_eser_ronesans_etienne_dolet.pdf. adresinden alındı
- Gedik, Ü. (2020). Çeviride Dilbilimsel Odaklı Bir Yaklaşım: Stylistique Comparée Bağlamında Celal Al-İ Ahmed'in Okul Müdürü Adlı Eserinin İncelenmesi. *Çeviribilim Üzerine Kuramsal Çalışmalar, Editörler : Esra Uluşahin & Emrah Eriş*, s. 147-183, Nobel Bilim Eserler.
- Göktaş, N. (2005). Fransa'da Yazınsal Çeviri Yaklaşımları (Bir Tarihçelendirme Denemesi). *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 30*, 51-62.
- Göktaş, N. (2013). *Çeviride Anlam Yorumlayıcı Anlam Kuramı Işığında Bir Sorunsallaştırma ve Gerekleştirme Denemesi*. *Frankofoni (25)*, s. 329-341, Ankara: Bizim Grup Basımevi.
- Göktaş, N. (2015). *Batı'da Kadın Çevirmenler ve Çeviri Serüvenleri*. Ürün Yayınları: Ankara.
- Meschonnic, H. (2017). "Henri Meschonnic, Fragments d'une critique du rythme/Henri Meshonnic, Bir Ritm Eleştirisinden Parçalar -1" Çev: Dr.Nazik GÖKTAŞ/Metin CENGİZ. *ŞİRDEN DERGİSİ*, 7, 41-45.
- Meschonnic, H. (2017). "Meschonnic Henri. Fragments d'une critique du rythme/Henri Meshonnic, Bir Ritm Eleştirisinden Parçalar -2" Çev: Nazik GÖKTAŞ/Metin CENGİZ. *ŞİRDEN DERGİSİ*, 7, 38-44.
- Meschonnic, H. (2017). "Henri Meschonnic, Fragments d'une critique du rythme/Henri Meshonnic, Bir Ritm Eleştirisinden Parçalar -3" Çev: Dr.Nazik GÖKTAŞ/Metin CENGİZ. *ŞİRDEN DERGİSİ*, 7, 36-41.
- Kershaw, S.P. (2018). *Yunan Mitolojisi Rehber Kitabı, Çevirmen Şefik Turan*. İstanbul: Salon Yayınları.
- Köksal, D. (2008). *Çeviri Eğitimi Kuram ve Uygulama*. Ankara: Nobel Yayın.
- Meschonnic H. (1974). Fragments d'une critique du rythme, Langue Française, Fait partie d'un numéro thématique : Poétique du vers français, Année 1974, 23, pp. 5-23.
- Meschonnic H. (1982). *Critique du Rythme. Anthropologie historique du langage*, Lagrasse, Verdier.
- Mounin, G. (1963). *Les problèmes théoriques de la traduction*. France: Gallimard.
- Oséki-Dépré I. (1999). *Théories et Pratiques de la Traduction Littéraire*. Paris:Armand Collin.
- Odacıoğlu, M. C. (2019). *Tarihsel Akışı İçerisinde Çeviri Süreci ve Çeviribilim*. İstanbul: Aktif Yayınevi.

- Özcan, L. (2022). Kaynak odaklılığı yeniden okumak Antoine Berman ve çeviri anlayışı. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(28), 659-674. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1133925>
- Özyön, A. (2014). Çeviri Sürecine Kaynak Metin Odaklı Yaklaşım. *International Journal of Languages' Education and Teaching Volume 3*, 18-24.
- Raková, Z. (2016). *Çeviri Kuramları*, Çevirmen Yusuf Polat. Ankara: Çevirmenin Yayını.
- Rey, A. (1996). *Le Robert Micro Dictionnaire de Noms Propres*. Paris.
- Rifat, M. (2021). *Çeviriyi Düşünmek*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Sapiro, Gisèle (2008). *Translatio. Le Marché de la Traduction en France à l'heure de la Mondialisation*. Paris: CNRS Éditions. <https://books.openedition.org/editions-cnrs/9470>, erişim tarihi 23.01.2024
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2019). *Çevirinin ABC'Sİ*. İstanbul : Say Yayınları .
- Tarakçıoğlu, A.Ö., Fidan, G. (2021). *Çevirizm Çeviri Tarihi Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Kopernik Kitap.
- Tunali, G. (2006). Çevirmen Kimlikleri: Tarihsel, Dizgeci ve Eleştirel Bir Yaklaşım. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi*.
- Van Hoof, H. (1991) *Histoire de la Traduction en Occident*. Editions Duculot, Paris.
- Vardar, B. (2005). *Fransız Edebiyatı*. İstanbul: Multilingual.
- Vural Kara, S. (2010). Tarihsel Değerlendirmeler Işığında Türkiye'de Çeviri Etkinliği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 95-101.
- Yücel, F. (2016). *Çevirinin Tarihi*. İstanbul: Çeviribilim Yayınları.
- Zuber, R. (1994). *Les «Belles Infidèles» et la Formation du Goût Classiques*, Paris: Albin Michel.